

הצוות לשינוי כלכלי-חברתי

סיכום ישיבה מס' 3 שהתקיימה בירושלים ביום כ"ג באב תשע"א, 23.8.2011

נכחו:

פרופ' מנואל טרכטנברג - יו"ר
ד"ר רביעה בסיס
מר אייל גבאי
ד"ר יורם גבאי
גבי אסתר דומיניסיני
מר גל הרשקוביץ
מר שחר כהן
פרופ' רפי מלניק
עו"ד רו"ח מיכל עבאדי-בויאנג'ו
ד"ר קרנית פלוג
ד"ר שלומי פריזט
פרופ' פנינה קליין
פרופ' יוגין קנדל
ד"ר טלי רגב
ד"ר אבי שמחון

כמו-כן, השתתפו:

מר ראובן חביב - מרכז הצוות
עו"ד אבי ליכט
ד"ר עדי ברנדר
מר גדי פרנק
מר אוהד רייפן
גבי יעל מבורך
מר שרון אחדות
מר יובל אלגרבל
נציגי לשכת התקשורת של ראש הממשלה
צוות תמלול

פרופ' טרכטנברג פתח את הישיבה וציין שיש לו העונג להציג חברה חדשה בוועדה, ד"ר רביעה בסיס, שהצטרפותה מהווה תרומה משמעותית לוועדה. הוא ביקש מד"ר בסיס להציג את עצמה.

ד"ר בסיס:

ד"ר בסיס ציינה שהיא דרוזית, מדלית אל-כרמל. היא מלמדת במכללה האקדמית לחינוך גורדון ובמכללה ערבית לחינוך. הדוקטורט שלה הוא בלשון עברית - המקורות הארמיים ועבריים בערבית. היא הדגישה שהדרוזים והערבים סובלים מאותן בעיות כמו האוכלוסיה הכללית, אך "על אחת כמה וכמה". היא מקווה שהיא תוכל לתרום לדיוני הוועדה.

עדכון - פרופ' טרכטנברג:

פרופ' טרכטנברג עדכן את החברים על מפגשי השיתוף שהתקיימו הבוקר ואשר שודרו בשידור חי באינטרנט. המפגשים היו מועילים ויש להם השפעה. אפשר להתעדכן באתר של הוועדה, ודף עם תמצית דברי המשתתפים יופץ לחברים.

ישנם תהליכים שונים שמתרחשים ברקע לעבודת הוועדה. התקבלו יותר מאלף פניות, ויש צוות שלם אשר עוסק בסיכומים. זה מבצע כבד וגדול, וזה פן חשוב לפעילות הוועדה. פרופ' טרכטנברג ציין שהוועדה הפכה לאופרציה רב-ראשית והוא ציין את מרכיבי פעילות:

- מליאת הוועדה והשלוחות (הצוותים) - הניהול הוא בידי מרכז הוועדה, מר ראובן חביב

- ניהול מפגשי השיתוף דורש לוגיסטיקה רבה, וליאור מנהל את הצד הטכני ואנו מודים לו על עבודתו.
- האינטרנט, פייסבוק וטוויטר - פעילים 20 שעות ביממה ומופעלים ע"י אורן ושירי.
- מר אורי פרדה, ממשד ראש הממשלה, מארגן את "השולחן העגול" ועובר על כל החומר לפני הצגתו. הוא אחראי למפגשי השיתוף.
- מר יובל אלגרבל ינהל את תיאום העניינים וירכז את החלק התכני בכתביה עצמה. פרופ' טרכטנברג ציין במיוחד את עבודתו של מר אלגרבל וכן את עבודתו של מר גדי פרנק.
- מר שרון אחדות אחראי לכל נושאי התקשורת.

פרופ' טרכטנברג ביקש מהצוותים להתחיל בכינוס חומרים מקצועיים ולהתחיל בכתביה. הצוותים פועלים בקצב ובמרץ ויש התקדמות. הרכזים עושים עבודה מצוינת והוא הודה להם. יש תיאום ושיתוף פעולה גם עם אגף התקציבים במשרד האוצר.

היום יציג פרופ' טרכטנברג מצגת מסגרת, ולאחר מכן תציג ד"ר פלוג מצגת עם נתוני מאקרו.

מצגת מסגרת - הוצגה ע"י פרופ' טרכטנברג :

- * שעת מבחן : ממחאה לשינוי
- פרופ' טרכטנברג הבהיר כי זה נסיון להציג מסגרת קונצפטואלית אשר תנחה את הוועדה. הוא הדגיש עוד שהוא מתכוון לכל מילה בכותרת המצגת.
- * לקראת גיבוש השקפה מקפת לעבודת הוועדה
- תנאים הכרחיים לחשיבה על מדיניות לנוכח המחאה :

 1. ניתוח והבנה מעמיקה של שורשי המחאה
 2. נכונות לבדיקה עצמית
 3. חשיבה "מחוץ לקופסה"

- דרושים ניתוח והבנה.
- * שורשי המחאה (גרף ראשי)
- מצוקה כלכלית שנובעת מקושי כלכלי לוחץ ועכשווי, מחוסר תקווה ומחרדה לעתיד. יש להבחין בין הקושי לבין חוסר התקווה והחרדה.
- תחושת אי-צדק שמקורה בשני היבטים מנוגדים : הגברת אי-השוויון ונשיאה בנטל. כאשר מתיחסים לשכר, חשוב להבחין בין החציון (median) בשכר והשכר הממוצע. לא ניכנס לכל פרטי נושא הנשיאה בנטל.
- ניכור - ממוסדות המדינה, מהמערכת הפוליטית, מתחושת חוסר אונים, ו"נגד השיטה". זאת נקודות התחלה.
- * שורשי המחאה - 1. מצוקה כלכלית
- מצוקה כלכלית פירושה חסר/פגיעה ברמת החיים העכשווית של הפרט/המשפחה, ואופק כלכלי מעורפל
- רמת החיים ניוזנה מ : משאבים פרטיים ; משאבים ציבוריים ; ומשאבי המגזר השלישי
- ההתייחסות כאן תהיה מזווית הפרט, תחילה כתמונת מצב סטטית
- * המצוקה הכלכלית - תזרים רמת החיים

- משאבים פרטיים : הכנסה ברוטו - מסים ישירים ותשלומי העברה - הכנסה נטו - מחירים וזמינות של מוצרים ושירותים
- משאבים ציבוריים : שירותים ממשלתיים - נגישות, זכאות, יעילות ובירוקרטיה (מסנן)
- משאבי המגזר השלישי : שירותים מעמותות והתנדבות אישית
- קיימים מסננים בין המשאבים לבין רמת החיים של הפרט
- * רמת החיים - משאבים פרטיים (תרשים זרימה)
- יש אוכלוסיות בהן עזרה משפחתית וקהילתית חשובות במיוחד.
- הוא הדגיש שהממשלה משחקת תפקיד גדול (במסים עקיפים, תחרות/ריכוזיות ורגולציה) בהשפעה על מחירי הסל
- * רמת החיים - משאבים ציבוריים (תרשים זרימה)
- המסננים לשירותים ממשלתיים (במובן הרחב של ממשלה) הם : גישה כלכלית-חברתית ; כללים פיסקאליים ; חוב לאומי ; הכלכלה העולמית ; מדיניות אספקת שירותים - אחריות הממשלה וכד'.
- המסננים לנגישות, זכאות, יעילות ובירוקרטיה הם : יחסי עבודה במגזר הציבורי ; העדפות סקטוריאליות וגיאוגרפיות ; ממשק מיניסטרילי פקידותי ; ויכולת מדידת תפוקות ואיכות השירות.
- פרופ' טרכטנברג הדגיש שיש שני מובנים ל-"הפרטה" : המובן המילולי שהוא- מכירת דבר ששייך לממשלה לגורם פרטי, ואילו מובן אחר - כאשר לוקחים שירות ממשלתי ומעבירים אותה למישהו אחר כדי להפעיל אותה. במקרה זה מדובר, למעשה, במיקור חוץ. יש להבחין בין השניים. יש להתייחס לשאלות : מה הגבולות של מיקור חוץ? ואם כן, האם באמת קיימת אכיפה של סטנדרטים? יחסי העבודה במגזר הציבורי הם מפתח לדברים רבים : דרושה התנסות בדבר כדי להבין את החשיבות.
- ההעדפה הסקטוריאלית מרוקנת, לפעמים, את המעמד הבינוני משירותים חברתיים.
- כל אלה משפיעים באופן דרמטי על רמת החיים.
- * רמת החיים - תמונה מצרפית ודינאמית : התוצר הלאומי בנקודת זמן
- * רמת החיים המצרפית - התמונה הדינאמית : צמיחה - גידול התוצר הלאומי ; אבל מה עם התחלקות התוצר?
- * רמת החיים המצרפית - התמונה הדינאמית : צמיחה - גידול התוצר הלאומי ; אבל מה עם התחלקות התוצר? התחלקות השכר, ההכנסה, ההון בין פרטי לציבורי
- * המצוקה הכלכלית - מה קרה בשנים האחרונות? - המשאבים הפרטיים
- הכנסה ברוטו : השכר ברוטו עלה אך במקצת בעשור האחרון, הרבה פחות מהתוצר לנפש
- מסים ישירים ותשלומי העברה : הורדת מס הכנסה שיפרה במעט את השכר נטו, אבל אף הוא פיגר אחרי הצמיחה לנפש - מהלך רגרסיבי
- הכנסה נטו
- מחירים וזמינות של מוצרים ושירותים : מחיריהם של רכיבים מרכזיים בסך הצריכה עלו מאד, חלקם באחריות הממשל ; עליה של מסים עקיפים ספציפיים ; התעצמות הריכוזיות בשווקים ההכנסה הלאומית גדלה, אך השכר ברוטו עלה הרבה פחות. ההורדה במס הכנסה פיגרה אחרי הצמיחה. המחירים עלו מאד, חלקם באחריות הממשלה.
- * המצוקה הכלכלית - מה קרה בשנים האחרונות? - המשאבים הציבוריים

- שירותים ממשלתיים: משקל ההוצאה הציבורית האזרחית בתוצר ירד בעשור האחרון מכ-36% ל-33%; שירותים חברתיים אחדים הוצאו מהממשלה למיקור חוץ, חלקם על פי קריטריונים צרים, וללא פיקוח ואכיפה מספקים - יעילות איננה עקרון יחיד
- נגישות-זכאות-יעילות-בירוקרטיה: קשיחות הסדרי עבודה מנעה שיפור בממשלה ובפיקוח על מיקור חוץ; דרושים גמישות תעסוקתית, שכר גבוה, מקצוענות ויכולת תכנון, וטכנולוגיה מתקדמת

הפיקוח והאכיפה הם תפקידיה של הממשלה.

המצוקה הכלכלית - סיכום ביניים

*

1. רמת החיים עלתה אך במעט בעשור האחרון, ובפרט עלתה פחות משיעור הצמיחה של התוצר לנפש
2. גדל אי-השוויון בהתחלקות המשאבים הקובעים את רמת החיים
3. מכאן התחושה שההישגים המאקרו-כלכליים שבאים לידי ביטוי בצמיחה מהירה (בפרט יחסית לעולם) אינם מחלחלים לחלק ניכר מהאוכלוסיה (כמשאב פרטי או שירות ציבורי)
4. הדבר גורם להטלת ספק ע"י הציבור ביעד העל של עידוד הצמיחה, ועל כן מסכן את המשכה של מדיניות פיסקאלית אחראית
5. הממשלה נתפשת כאחראית מרכזית לכל הנ"ל

רמת החיים היא skewed.

מדיניות כלכלית נכונה היא זו שכוללת מדיניות טובה על ה-trade-offs בין צמיחה וצדק חברתי (שוויון). בעשור האחרון, לא השכלנו לעשות זאת. דרוש איזון בין הצמיחה לבין השוויון, כאשר נתוני המאקרו הם בסדר.

שורשי המחאה - 2. תחושת אי צדק: בשל החרפת אי-השוויון; ובנשיאה בנטל

*

תחושת אי צדק בשל החרפת אי-השוויון

*

1. צמחה שכבה דקה של מתעשרים שלא כתגמול הוגן של כלכלת השוק, אלא מניהול של מונופולים, אוצרות טבע, ריכוזיות ריאלית-פיננסית. לא כך בהיי טק! התפתחה תרבות של ראוותנות, greed.
2. המדינה אחראית לחלק מכך: מכירת גרעיני שליטה, מרכזים והסכמים היסטוריים בעיתיים; חוסר מעש (עד לאחרונה) אל מול ריכוזיות.
3. שכר בכירים גבוה מאד, על פניו ללא הצדקה כלכלית, הן ביחס לתרומתו של הבכיר והן ביחס לנדירות כישוריו, בעיקר בחברות ציבוריות.
4. תחושת אי צדק בשל החרפת אי-השוויון - המשך
5. השינוי בתמהיל המסים: הורדות המס הישיר היו גרסיביות, תוך העדפת ההון על פני העבודה. העלאת מסים עקיפים ספציפיים אף הם גרסיביים.
5. חלקו של ההון בהכנסה הלאומית עלה על חשבון חלקה של הממשלה, קרי, ע"ח שירותים ציבוריים.
6. חוסר שוויון בנגישות ובהקצאת שירותים חברתיים.

*

תחושת אי צדק בנשיאה בנטל

*

- הפרדוקס של החברה הישראלית. אלה שנתפסים (בצדק או לא) כמתנערים מנשיאה בנטל או כנהנים מזכויות יתר, שייכים ברובם לשכבות העניות: אלה שלא משתתפים בשוק העבודה, לא משרתים (צבא, שירות אזרחי, גופים התנדבותיים); מקבלים הטבות בשל השתייכות מגזרית או גיאוגרפית

- מכאן שטיפול בעוני כרוך לרוב בסיוע להם, והדבר גורם להגברת התחושה של אי צדק: "עוני מתוך בחירה", "שילכו לעבוד", "שלפחות ישרתו כמוני".
- * תחושת אי צדק בנשיאה בנטל - המשך מחלוקת תפישתית על איך להתמודד עם הפרדוקס:
- גישה א': שורשי התופעה לא בנצלנות, אלא ברצון לשמור על אורח חיים, בפערים תרבותיים והשכלתיים, הדרה וכ' ← דגש על תמריצים
- גישה ב': הבעיה הנה רצונית, וניצול של מאפיינים ייחודיים כדי להתמיד בתמיכה של הרוב במיעוט הלא-תורם ← דגש על סנקציות בכל מקרה יש לזכור:
- חלק מאפיקי ההשתלבות חסומים, לעתים בשל אפליה בפועל
- כדי שישתלבו בתעסוקה צריך לספק להם את הכלים (כישורי עבודה, השכלה); אם לאו, הנצחת העוני גם ליוצאים לעבודה
- רבים כבר פורצים דרך (באקדמיה, בשירות האזרחי, בתעסוקה) אנו בוועדה צריכים לדון בזה ולהגיע לידי מסקנות.
- * תחושת אי צדק בין עוני ספק מכורח, לעושר "לא ראוי" -תרשים השאלה היא - מה אחריות המדינה למלקחיים האלה?
- * שורשי המחאה - 3. תחושת הניכור: צמצום מרחב השיח הציבורי-פוליטי; עוד ... (לא כעת)
- * מקורות הניכור - צמצום מרחב השיח הציבורי-פוליטי - וקטור תלת-מימד
- * מקורות הניכור - צמצום מרחב השיח הציבורי-פוליטי - בשנים האחרונות נמחק השיח
- * מקורות הניכור - צמצום מרחב השיח הציבורי-פוליטי - המשך השיח ימין/שמאל כמעט ומחק את השיח הכלכלי-חברתי. זה דבר קריטי. יש היום נסיון להחזיר למרחב הציבורי - ה- agora - את השיח הזה.
- * עקרונות מנחים - אמירות שצריכות להנחות אותנו
- 1. שורשי המחאה - מצוקה כלכלית, תחושת אי-צדק וניכור, הנם סוגיות כלכליות-חברתיות כבדות משקל, אמיתיות, המזינות זו את זו. הם לא ייעלמו.
- 2. האחריות להתמודדות עם סוגיות אלו צריכה להתחלק בין הממשלה לבין הפרט והחברה, תוך שיח רציף ביניהם.
- 3. יש להתמודד עם כל אחת מהסוגיות בצורה ממוקדת ומעמיקה, ובכולם יחד באופן מערכת. כל נסיון לטיפול חלקי, קוסמטי או בר חלוף נדון לכישלון.
- 4. כל צעד/כלי מדיניות שיוצע צריך להיות מכוון באופן ברור לטיפול באחת או יותר מסוגיות הייסוד, ומוסבר על פי זה.
- 5. היעילות והקבילות של כל הצעת מדיניות צריכה להיבחן בעיקר על פי יכולתה לתרום לטיפול בסוגיות הייסוד. זאת לעומת הצעות שנוגעות למטרות אחרות, או שהן בגדר " nice to have" בהזדמנות חגיגית זאת.
- * עקרונות פעולה
- 1. כל צוות יציג תפישה עקבית המשתלבת בהשקפה והעקרונות שפורטו כאן, ממנה נגזרים הצעדים המוצעים
- 2. כל צוות יציג תוכנית רב-שנתית (חומש) בתחומו, ובה: מספר מצומצם של צעדים ממוקדים לביצוע בטווח הקצר, אשר יש בכוחם לשקף רצינות ולהצביע על כיוון; מהלכים רציניים המתפרסים על פני השנתיים הקרובות; התנעת תהליכים להמשך

3. כל צעד שיוצע ילווה בתג מחיר, במדד המשקף את תרומתו לשיכונך מקורות המחאה, ובמדד לפיזיביליות

מסגרות *

האחריות הפיסקאלית תישמר בקפדנות

1. צעדים המצריכים הוצאה תקציבית יתבססו על שינוי בסדרי עדיפויות: זה חשוב וקריטי.
2. שינויים במסים לא יקטינו את סך ההכנסות: אין להקטין את המסים.
3. התוכנית תיבחן על פי סך המשאבים אשר יופנו ליישומה במהלך החומש הקרוב, גם מצד ההוצאות וגם מצד ההכנסות.

4. הסכום הכולל על פני החומש יהיה משמעותי מאד.

האחריות הפיסקאלית תישמר בקפדנות: זה גם הקו המנחה.

* צריך גם להצביע על שינוי כיוון: מתון, לא מחודד עדיין, אבל אמין וברור דיו.

* מבנה הדו"ח

חלק א' - סעיפים 1 ו-2 בדרך כלל קטנים, אך בוועדה זו, דרושה הרחבה.

1. נסיבות הקמת הוועדה
2. מנדט, הרכב, צורך העבודה, מגבלות
3. תהליך ההדברות ותרומתו לגיבוש ההמלצות
4. ממחאה לשינוי: ההשקפה המנחה את הדו"ח - יעדים
5. רקע עובדתי - התהליכים שהזינו את המחאה
6. מתווה ליישום ולליווי היישום

חלק ב' - עיקרי ההמלצות

חלק ג' - דו"ח מפורט של כל אחד מהצוותים

חלק ד' - אפילוג - עקרונות לעיצוב מדיניות כלכלית חברתית ארוכת טווח

* מבנה הפרק של כל צוות

1. הגישה המנחה את הפרק, הנגזרת מההשקפה הכללית
2. רקע עובדתי: התהליכים שמאחורי הסוגיה שהצוות בוחן
3. סוגיות ליבה: דיון עקרוני והמלצה על כיווני מדיניות
4. כלי מדיניות - המלצות:
 - א. העקרונות שהובילו לבחירת כלי המדיניות המוצעים
 - ב. פירוט הכלים המוצעים, מידת תרומתם ליעדים, עלויות (היעד: רמת בשלות ופירוט גבוהה, יכולת תרגום להחלטיות ממשלה, תקצוב והליכי חקיקה)
 - ג. מתווה ליישום על פני החומש
 - ד. הערכת השפעה הכוללת של יישום ההמלצות על פני זמן
5. סיכום ההמלצות ולקחים

* משורשי המחאה למטרות - המחשת יעדים לטווח קצר

הפחתת המצוקה הכלכלית - שיכון תחושת אי צדק - מניכור להכללה

כל מטרה לחוד, תוך כדי ציון - מה מצפים לכל מטרה

* משורשי המחאה למטרות - המחשת יעדים לטווח בינוני-ארוך

מצגת בנושא נתוני המאקרו - הוצגה ע"י ד"ר פלוג:

ד"ר פלוג ציינה שהיא תתייחס לאותן נקודות שפרופ' טרכטנברג העלה, ותתן גיבוי כמותי. זה יהיה ניתוח של ההיבטים הכמותיים, ולא להיבטים ה"רכים" יותר כמו, למשל, יעילות.

- * הדיאגנוזה : מגמות בשכר הריאלי ; מגמות בהכנסה למשק בית ; ומגמות באי-שוויון ועוני
- * השכר הריאלי ברוטו למשרת שכיר - 1990 ועד 2010 - גרף
- * היחס בין השכר נטו וברוטו לתוצר לעובד - 1980 עד 2010 ; ירידה ביחס לשכר ברוטו וירידה דרמטית בעשור האחרון. המגמה חשובה.
- * הכנסה נטו ל"נפש סטנדרטי" (משפחה מחולקת במספר הנפשות) במחירים קבועים 2009 העליה בחמישון העליון גדול יותר (70%) ובחמישון התחתון - מתון יותר (40%).
- בשנים הראשונות בגרף העליה היתה מתונה יותר וישר, וזה מבליט עד כמה הפער גדל. העשירון העליון עלה 70% משנת 2000, ואילו העשירון התחתון - רק 40%.
- פרופ' טרכטנברג ציין שעל מנת לשמור את מידת השוויון משנת 2000, צריך לצמצם פערים. ד"ר פלוג הדגישה כי ההכנסה לנפש היא במונחים ריאליים.
- חברים אחדים טענו שאין זה נכון להגיד שההכנסה לא עלה כך. יחד עם זה, המגמות נכונות.
- * הכנסה לנטו למשק בית, עם לפחות אחד שעובד : בס"ה, המגמות דומות
- מר הרשקוביץ ציין שרצוי לראות מה קורה במשפחות בהן יש שני עובדים.
- * הכנסה נטו - יחס חמישון עליון ותחתון - גרף - לפי משק בית ולפי "נפש סטנדרטי"
- * אי-השוויון ותרומת תשלומי ההעברה והמסים הישירים מ-1997 ועד ל-2009/10 הגידול באי-שוויון הוא תוצאה ממדיניות.
- פרופ' טרכטנברג ציין שהברוטו ירד, והנטו עלה וההשפעה של המסים על אי-השוויון היתה חזקה מאד.
- גב' דומיניסיני ציינה שאילו היו מפרידים בין המסים לבין הקיצוצים בתשלומי ההעברה, היתה ההבלטה גדולה יותר. הורדת המס הבלטי את הפערים.
- * תחולת העוני היחסי של נפשות והשפעת תשלומי ההעברה ומסים ישירים - 1997 - 2000/10 הגידול בעוני היה ברובו בין השנים 2002 - 2005, בגלל הקיצוץ בתשלומי ההעברה.
- פרופ' טרכטנברג הדגיש כי כאן יש קורלציה עם שינויים דמוגרפיים.
- ד"ר פלוג הדגישה כי "עוני" = 50% מההכנסה החציונית מתוקן למספר הנפשות. החציון גדל פחות מאשר הממוצע והפערים גדלו.
- פרופ' טרכטנברג ציין שהאדם העשיר ביותר מרוויח יותר, ולכל היותר אין שינוי לאדם העני יותר. הממוצע זז, ואילו החציון נשאר כפי שהיה.
- * התפתחות השכר הריאלי למשרת שכיר ברוטו ונטו בישראל בעשור האחרון
- ביחס לתוצר, השכר ירד.
- פרופ' קנדל שאל - כמה הוא עלה משנת 2003? [תשובת ד"ר פלוג : כ-20%]
- * השינוי בשכר נטו לפי חמישוניים 2000 - 2008 - גרף
- * התחלקות התוצר בין הון, עבודה ומסים - גרף
- השינוי הגדול - הירידה במסים. יש עליה בהון ואילו התוצר לעבודה - יציב
- * שיעור התמורה לעבודה מתוך סך התמורה לגורמי ייצור ברוטו ונטו
- ד"ר שמחון ציין שפירוש הדבר - ההון לקח את כל הירידה במסים.
- ד"ר פלוג הדגישה שכמות העבודה גדל כי היה גידול במספר העובדים.
- * שיעור התמורה להון מהתוצר בישראל ובמדינות ה-OECD
- פרופ' טרכטנברג הדגיש כי כאן חסרה התפלגות הבעלות על ההון.
- * שיעור המס הסטטוטורי הישיר והעקיף - 2000 - 2010 : זה אינדקס
- רואים שהמס הישיר יורד ואילו המס העקיף ירד, ולאחר מכן עלה.
- * הפחתות והעלאות מסים בשנים 2002 - 2017 (כולל הסתכלות קדימה) - ס"ה - כ-3%

- * משקל ההוצאות הציבוריות האזרחיות, ללא ריבית: ירידה עד 2007, ולאחר מכן עליה מתונה
- * משקל תשלומי העברה
- * ההוצאה הפרטית והציבורית על בריאות, כאחוז מהתמ"ג: ההוצאה הפרטית עולה והציבורית יורדת.
- * ההוצאה הפרטית והציבורית על בריאות במחירים קבועים: שתיהן עולות
- * פרופ' קנדל שאל - כמה מההוצאה הפרטית היא לביטוחים?
- ד"ר ברנדר השיב: הרוב, כולל שיניים. נעשתה עבודת מחקר בנושא. רכיב ה"luxury" - קוסמטיקה וכדומה - עלה פחות.
- * ההוצאה הפרטית והציבורית על חינוך - במחירים קבועים
- * ההוצאה הפרטית והציבורית לבריאות ולחינוך ביחד
- בהוצאה הפרטית על חינוך ובריאות מההוצאה הכספית של משק בית, הגידול העיקרי הוא בבריאות. מר הרשקוביץ טען שמחצית העליה בהוצאות לבריאות - מטעה. [הוחלפו דעות על כך.]
- ד"ר ברנדר ציין שההתרחבות של השירותים המשלימים היתה לשכבות הנמוכות.
- * היחס בין מחירי דירה ממוצע לשכר ממוצע למשרת שכיר
- * היחס בין שכר דירה ממוצע לשכר ממוצע למשרת שכיר
- שכר הדירה מפגר אחרי מחירי הדירות.
- * תחשיב הוצאת הדיור כאחוז מסל הצריכה של משקי בית
- ד"ר ברנדר ציין שהמשכנתא הנדרשת על מנת לרכוש דירה עלתה ביותר מ-10%.
- ד"ר שמחון הבהיר - לא לפי ריבית פריים, אלא לפי הריבית שבנק ישראל מציע. לדעתו, העליה היתה הרבה פחות.
- * תמונת המצב הפיסקאלית בנקודת המוצא

דיון כללי על שתי המצגות:

- ד"ר שמחון הדגיש כי יש להסתכל על מה שקורה משנת 2005. הוא הדגיש שהפער לא עלה עד 2005, ובשנת 2005, קיצצה הממשלה בקצבות הילדים, ללא פיצוי. מי שנפגע באמת זה העשירון התחתון: העניים, ולא מעמד הביניים. לכן, השאלה היא - מדוע דווקא מעמד הביניים מתעורר? יש פער עצום בין הממוצע והחציון. 85% מרווחים פחות מהממוצע, ופירוש הדבר - משהו בשיטה "דפוק" באופן בסיסי וזקוק לתיקון. לכן, לוועדה יש בעיה חמורה, כי אין תיאוריה ופרקטיקה לאף אחד לתיקון בסיסי כזה.
- עו"ד רו"ת עבאדי-בויאנג'ו התייחסה לשקף על ההוצאה האזרחית וציינה שיש לראות מה קרה לתקציב הבטחון, לעומת מתווה "ועדת ברודט". הממשלה קיבלה החלטות, אך מה קרה? זה משלים את צד החברתי.
- מר גבאי טען שלא טוב "לייצר שד" ולתקוף אותו. חסר הפן של מספר הישראלים שמרוויחים מהון. לפי אחוזי הבעלות, המשקיע החשוב ביותר הוא הישראלי הקטן, דרך קרנות הפנסיה, קרנות ההשתלמות וכדומה. המחאה באה בעיקר מזוגות צעירים, והדיור הוא 95% מהבעיה. מי שנמצא מחוץ למעגל הדיור, ורוצה להכנס אליו, אינו יכול. עכשיו נדרשת משכנתא של 30 שנה (במקום 20) - וזה לב הבעיה. לדעתו, אין זה נכון לתקוף את ההון.
- פרופ' מלניק הדגיש כי יש גבול לציפיות שהוועדה יכולה לעורר ולגבי היכולות שלנו לטפל בכל האספקטים. אסור ליצור מצב של אכזבה ותסכול מעבודת הוועדה. במליאה, אנו עדיין בשלב ההתרחבות מנקודת הראיה, ואילו בצוותים כבר נמצאים בהכנסות. רצוי להסתכל במספר נקודות קטנות יותר. לגבי שורשי המחאה - מה שהוצג נכון, אך לא פחות חשוב הוא השאלה - איך הגענו למצב כזה? צריך להבין את זה כי

אחרת לא נמצא את הכלים. התהליכים מורכבים מאד (גלובליזציה, זעזועים חיצוניים בעלי משמעות גדולה וכו'). הפעלנו קונסולידציה פיסקאלית, והתהליך הגיע למיצוי. לכן, עכשיו יש לשנות אסטרטגיה. קשה לעלות כעת על תוואי חדש. צריך לעצב אסטרטגיה מאקר-כלכלית חדשה. חל שינוי במבנה הענפי של המשק: עובדים רבים הלכו להיי טק, והענפים האחרים לא התפתחו. השכר הריאלי בחמישון התחתון ירד כאחוז בשנה. כאשר יש מחסור בעובדים, מייבאים עובדים זרים, אך הכוונה האמיתי היא - שאין עובדים זולים. החמישון התחתון תמיד נפגע. לדעתו, יש שלושה גורמים לתופעות שד"ר פלוג ציינה: השפעת העובדים הזרים (זה מרכיב חיוני); השינוי במבנה המשק; ומדיניות המיסוי. לדעתו, אלה הגורמים למחאות.

- פרופ' טרכטנברג ציין שהוא מסכים בהחלט לדעתו של פרופ' מלניק על הצורך בשינוי באסטרטגיה.
- מר כהן ציין שהוא מתחבר למסגרת שהציג פרופ' טרכטנברג: מערכת לצעדים פרקטיים. דרושות אמירות כלליות ערכיות. ההישג הגדול ביותר של המחאה הוא השינוי בשיח החברתי. האמירה הערכית היא החשובה ביותר. התסכול מגיע ממחירי הדיור, וגם מתחושת אי-הצדק והניכור.
- פרופ' מלניק ציין שבדיאגנוזה ובשורשי המחאה, נוצר חוסר איזון בין ההוצאה הפרטית והציבורית. הציבור לא קיבל את השירותים הציבוריים שהיה מצפה לקבל לאור הצמיחה.
- ד"ר רגב התייחסה לטענותיו של מר גבאי על הגידול בהון וציינה שכ-2/3 מהעליה בהון נובע מהעליה במחירי הדיור משנת 2006. לגבי המנדט של הוועדה - יש דילמה כי המחאה היא, בעיקר, של אנשים חזקים יותר. לא שומעים את הקשישים, למשל. האם עלינו רק להקשיב לקולות, או לראות תמונה כוללת?
- ד"ר פלוג ציינה שחשוב לזכור את חשיבות התרומה למשק של הקונסולידציה במשק שהתרחש: החוב נמוך. למדיניות היו תופעות-לוואי, אך גם הישגים.
- פרופ' קליין ביקשה להתייחס לרמת החיים של הפרט מהיבט אחר. יש צורך בחשיבה אחרת לגבי הציפיות הגדולות, והתוכניות הלא-מעשיות שלנו. צריך ליצור מתווים אחרים להישגים, שהם שונים ממטריאלזם: יש מטרות אחרות. הצניעות וצמצום השאיפות הם רצויים, כי אחרת נמשיך בתסכולים. היא התייחסה למשאבי המגזר השלישי וציינה שעד עכשיו, הם התייחסו לשכבות הנמוכות ביותר, ועכשיו רצוי אולי שיתיחסו גם למעמד הביניים.
- ד"ר גבאי ציין שלדעתו, הדיור היה מנוף, אך לא היה נושא מרכזי. מה שחשוב הוא גלגול הוצאות הממשלה לפרטים. גם ההקצבות הוקטנו. יש שינוי בתפסי התצרוכת: הסטנדרטים היום גבוהים יותר מאשר לפני מספר שנים. תפסי הצריכה עלו, ולכן עלו הציפיות עוד יותר. הכוונה למה שפרופ' קליין כינתה "צניעות". לכן, המיקוד אינו צריך להיות בדיור. נקודה נוספת היא - האם הוועדה עומדת על תקרת הוצאות או תקרת תוצאות? [פרופ' טרכטנברג הבהיר שהכלים הפיסקאליים עדיין רלוונטיים]. הוא התייחס לדברי פרופ' טרכטנברג על נדירות (בקשר לשכר בכירים) וציין שהשוק רואה "נדירות" גדולה באנשים העשירים.
- פרופ' קנדל התייחס למאמר של שרווין רוזן - "Economics of Superstars" וציין שהשוק, כפי שהוא, טוב, גם אם יש בעיות. באופן כללי, לא אוהבים אנשים עשירים. לנו יש שיטה שמתגמלת כל מיני סוגי חדשנות. הוא ביקש לחזק את הנקודה אותה העלה מר גבאי: בציבור יש הרגשה כאילו הטייקון גורף הכל. צריך לזכור שאם מעלים מס הכנסה, מוסיפים מדרגות, והם יעבירו כסף לחברות. אם נתמקד בדבר אחד ויתברר שטעינו - זה יכפיל את הכשל. לכן, הוא הציע להתמקד באלה עם הבעיות הגדולות ביותר, עם קשיי נזילות: צריך לפתור בעיות אלה. אסור להתמקד יותר מדי בנושא אחר. ישנן בעיות נקודתיות, אותן אפשר לפתור.
- מר הרשקוביץ ציין שבשנת 2003 - נקודת המוצא - היה חוב גדול וגרעון, והוצאות ממשלה ומסים שלא ניתן היה לשאת באופן קבוע. זאת נקודת המוצא לשינויים שהתרחשו אז: הפחתת מסים, שהיתה מחויבת. [שאלה של פרופ' טרכטנברג: מחויבת לפי מה?]. הפחתה היתה מחויבת לפי שיעורי המס במקומות

אחרים: שיעור המס כאן היו קיצוניים. ההפחתה בהוצאות הממשלה היתה בעיקר בתשלומי קצבות והקטנת השירותים: גם זה היה מחויב. היה גידול בהשתתפות בכוח העבודה וקיטון באבטלה. כל הנתונים האלה גרמו לכך שהתוצר נטו עלה, אך השכר הממוצע ירד. אנו עדיין בצד השמאלי של הגרף. בס"ה, השכר עלה, אך חלוקת השכר בין העשירונים לא היתה שוויונית. [הערת ד"ר פלוג: בהכנסה ברוטו, לא גדל אי-שוויון]. הפחתת המסים שיפרה את מצב העובדים. נכון שמאז, היו עליות מחירים, ויש חלוקה בעייתית של הכנסות שאינה תלויה במדיניות הממשלה. בסך הכל, המדיניות הכלכלית היתה נכונה לאותו זמן, אך בשנתיים האחרונות יש גידול בתוצר אשר משפיע. הוא התיחס לנושא הדיור וציין שהריבית היתה נמוכה, וגם זה השפיע על המצב, אך זה לא הכל. היו בעיות בהיצע אשר חרפו את המצב. המגמה כואבת, אך בסך הכל - הסיבות ידועות. הבעיה ידועה וגם הפתרונות ידועים. לדעתו, מחירי הדיור והשכירות לא עלו הרבה. הוא התיחס לנושא חלקם של החינוך והבריאות בתוך סל ההוצאות וציין שזה נתון מפתיע, ויש להתייחס אליו. זה נתון מעניין. לדעתו, המהלך שקרה מיצה את עצמו. יש מספר דברים שצריך לעצור, אך אין להגזים ("over-shooting"). יש דברים חשובים ומשמעותיים שיש לעשות, גם במיסוי וגם בשירותים החברתיים. היה צריך לעשות את הדברים האלה, ללא קשר למחאה.

- ד"ר בסיס ביקשה מחברי הוועדה לא להתעלם מהצרות של המגזר שאיננו יהודי. אמנם אין שם הרבה מאהלים, אך יש מצוקה רבה. יש מצוקה כלכלית - מצוקה גדולה - בכפרים הערבים והדרוזים, והם גם חסרי תקווה. זאת הסיבה לכך שהצעירים "כמעט מתאבדים" (הכוונה לנהיגה פרועה בסופי שבוע). החרדה לעתיד בוודאי קיימת, וכן גם תחושת אי-הצדק קיימת וגדולה. חשוב שכל קבוצות האוכלוסיה יהיו שוות בחובות, וגם בזכויות, וכך לא המצב כעת. הדרוזים שווים בחובות, אך בכלל לא בזכויות.
- ד"ר פריזט ציין שהוא בטוח שהדיור אכן בעיה, וגם העובדים הזרים, אך יש דבר מערכתי: לממשלה יש אחריות. העובדים הזרים אינם "גזרה מהשמיים". [הערת מר גבאי: הממשלה הגיבה ללחצים]. זאת הבעיה - הלחצים! אם הולך לקרות דבר גרוע לאזרחים, מן הראוי שהממשלה תפעל למנוע זאת, וזה לא קרה. העובדה שאין אוכפים שכר מינימום, גם היא בעיה. אנו מניחים שהרגולטור הוא "benevolent regulator" אך הוא אינו כזה. התיקון הוא סימפטום, ולא סיבה. הוא הזכיר מאמר ישן של פרופ' יוסף סטיגליץ בנושא הרגולטורים ותרבות הרגולציה.
- פרופ' טרכטנברג הדגיש כי יזמות וטכנולוגיה אינם אותו דבר.
- גב' דומיניסיני ציינה שנראה כאילו חוזרים לשלב א' של הדיונים, למרות שכבר עברנו את השלב וצריכים להתקדם. לכן, רצוי להתקדם לשלב המיפוי או הניתוח. לדעתה, הניתוח של פרופ' טרכטנברג היה טוב. דרושה החלטה - אם הניתוח מקובל, ואז כל צוות יתאים את עצמו לכך. הציבור אינו מצפה לחבילת צעדים, אלא לפתרון הוליסטי - מסגרת של מדיניות, ולא חבילה אקלקטית של צעדים. נכון שרמת החיים עלתה בכל שנה, וגם קו העוני עלה. אין ויכוח על כך שההוצאות לבריאות וחינוך וכדומה עלו בעשור האחרון בכ-50%. יש ירידה גדולה בשיעור הבעלות על דירה בגיל 35. צריך להתקדם לקראת פתרונות.

פרופ' טרכטנברג:

דרושות אמירות עם תוכן להמשך.

הוא הציע להתרכז בשלוש "רגליים" ולקבל על כך החלטה:

1. דרושה השקפה בסיסית שתנחה אותנו: ההשקפה הגלומה במצגת שהציג היום - היא זאת שמנחה.
2. דרושה מסגרת תקציבית - אם נחרוג, יהיה בכך איום כלכלי. לכן, לא נחרוג מהמסגרת התקציבית, לפחות עד שנת 2012. יהיה הסטות ההוצאות, אך לא בסך הכל. הגודל ומספר ההסטות בתוך המסגרת, תלויים בחברים. עד 2012 - זאת אמירה.

3. מיקוד על הצעדים - עיקר הפוקוס (אך לא כולו) צריך להיות לאוכלוסיה של משפחות עובדות עם ילדים. אין זה אומר שלא יהיו גם צעדים לגבי אוכלוסיות או קבוצות אחרות, אלא העיקר יהיה למשפחות עובדות עם ילדים. חשוב שיהיה קונסנזוס על נקודות אלה.

דיון על הנקודות :

- ד"ר שמחון ציין שהוא מוכן להסכים לכל, להוציא העובדה שאינו מוכן להעביר את כל כובד הנטל על העשירון האחרון.
- פרופ' טרכטנברג ציין שהוא מכיר נתונים משנת 1985. הוא הדגיש כי אין כאן משחק אשמות.
- מר גבאי ציין שבמצגת ישנם כיווני מחשבה שונים. הסטה אמיתית בתקציב יכול להיות רק בתקציב הבטחון, אך האחריות וההבנה של הסטה מתקציב הבטחון איננו כאן ואין לקבל החלטות על כך כאן. ברור שאם מקצצים שם, יקצצו בשרירים ולא בשומן. אנו כאן איננו יכולים להחליט על כך, והאחריות לא עלינו. האחריות תהיה על ראש הממשלה.
- פרופ' טרכטנברג ציין שהנקודה אותה העלה מר גבאי חשובה. יחד עם זה, לפי הראייה שלו (כלומר - של פרופ' טרכטנברג), אפשר להציג תוכנית שיש לה תג מחיר, וגם אמירה על כך שלא נפרוץ את התקציב. אנו נמליץ, אך אנו לא מקבלים את ההחלטות. הממשלה יכולה להחליט שאינה מוכנה להסיט תקציבים, ולכן לא תבצע את כל התוכנית. זה דבר לגיטימי. השאלה היא - האם אנו יכולים להגיש מספר תוכניות, עם ובלי כסף מתקציב הבטחון? לדעתו, אין זה רצוי לעשות כך. צריך להגיש תוכנית עם תג מחיר, והממשלה תחליט אם היא מקבלת את התוכנית.
- פרופ' מלניק ציין ש"שלושת הרגליים" מקובלות עליו באופן עקרוני. יחד עם זה, הוא ציין שיש לו בעיה עם המשך המסגרת הפיסקאלית. לדעתו, פוקוס על שנה מסוימת (2012) אינו נכון. דרוש שינוי באסטרטגיה המאקרו-כלכלית. האסטרטגיה צריכה להשתנות.
- פרופ' טרכטנברג ציין שכרגע, הדבר המרכזי הוא לעשות תוכנית מינימום עד 2012. בינתיים, עוד לא יכולים מעבר לזה. דרוש אורך-רוח: one thing at a time.
- מר הרשקוביץ ציין שהוא מסכים לשלושת ה"רגליים". הוא התייחס לאמירה על תקציב הבטחון וציין שיש כאן ערבוב בין מספר דברים. יש להתייחס להמלצות "ועדת ברודט" כבסיס, ולראות היכן נמצאים כלפי המלצות "ועדת ברודט".
- מר גבאי שאל - ואם הממשלה תגיד: "ועדת ברודט מתה"?
- חברים אחדים ציינו שאם כך חושבת הממשלה, רצוי שתכריז על כך.
- מר הרשקוביץ ציין שמסתכלים על שנת 2012, כי לא יודעים מה יהיה בשנת 2013. לכן, הוא מסכים לדרישה להסתכל עד שנת 2012. בסופו של דבר, מי שאחראי הוא שיקבע.
- ד"ר פלוג הביעה הסכמה לדבריו של פרופ' מלניק אל כך שצריך להבטיח שהחבילה הכוללת תהיה עקבית, וגם עקבית לאחריות פיסקאלית.

פרופ' טרכטנברג :

פרופ' טרכטנברג ציין שאסור להתעלם מהעתיד.

הוא ציין שנראה שיש קונסנזוס על "שלושת הרגליים" ולכן מחליטים שהמשך עבודת הצוותים יסתמכו על "שלושת הרגליים" האלה.

מר אלגרבל - הנחיות אופרטיביות :

האתגר המרכזי בשלושת הימים הקרובים - חלוקת עבודה והסכמה על מדדים שמבטאים את ההשקפה הני"ל. דרוש סנכרון בין הוועדות, וסיכום על הסוגיות. צריך להתייחס לכלים האפשריים : לאסוף אל האפשרויות ולצמצם את הכלים לכלים המרכזיים. את זה יעשו פרופ' טרכטנברג וראשי הצוותים. לוח הזמנים חשוב. יש פורמטים מוסכמים לראשי פרקים ומתודולוגיה. כל ראש צוות ומרכז צוות צריך להתייחס לנקודות אלה. ייעשה סנכרון.

פרופ' טרכטנברג נעל את הישיבה.

רשמה : יעל עטיה